

GYULAI ZSÓFIA.

(Életrajzi vázlat.)

A tordai unitárius közéletanoda nagy termében 1878. évi május 30-kán tartott háláünnepélyen felolvasta **Májai István**.

Ehret die Frauen!

Schiller.

Az a hagyományos buzgóság és áldozatkészség, mely a régi unitárius erények legtündöklőbbjei közé tartozott és a melyet az unitáriusok legszebb érdemeül elismerni s rokonszenves nyilatkozatokkal üdvözölni tekintélyes hazai írók nem fukarkodtak; az a hagyományos buzgóság és áldozatkészség az unitárius egyház férfi és nő tagjaira nézve egyaránt jellemző. Ha az unitárius egyház történetét figyelemmel kísérjük, a nemes gondolkozású, tiszta jellemű férfiak mellett, kiknél az erős akaratot és a munkás kezeket az egyházi és iskolai ügyek pártolásától soha semminemű viszonyok és állapotok elvonni képesek nem valának: ott látjuk az egyháznak lelkes leányait is, kik vagyombeli áldozataikkal soha sem maradtak hátra, midőn szent vallásuk és iskoláik felsegállításáról volt a szó. És ha közelebbről csak tordai ekkleziáink s közéletanodánk multjának megtekintésére szoritkozunk is, itt is találkoznak nemeskeblű nőkkel, kik templomunknak és iskoláinknak lelkes pártfogói valának, kiknek sirhalmánál nem állhatunk meg a nélkül, hogy lelkünkben a hála és tisztelet érzete fel ne ébredjen.

Mi lehetne hát méltóbb tárgya e háláünnepélynek, mint, hogy megemlékezzünk egyikéről ama nemesen gondolkozó és cselekvő asszonyoknak, kik iskolánk és egyházközségünk életében magukat örökbecsű adományaikkal tették feledhetlenné?

E kegyeletes kötelesség teljesítésére kívánok segédkezni, midőn iskolánk előjáróságának megbízásából és a jöltevők szelleme iránti hódolat érzetéből ez órában arra vállalkozom, hogy e háláünnepélyen, melyet egyházi főtanácsunk magasztos intézkedése folytán itt e tudományoknak és jó erkölcsöknek szentelt hajlékban jöltevőink emlékezetére ez alkalommal első ízben ünneplünk, hogy e háláünnepélyen — mondom — előttetek igen tisztelt hallgatók és szeretett tanítványaim, tordai iskolánk egyik örök emlékezetre méltó jöltevőjének Gyulai Zsófiának sirhalmára a megemlékezés örökzöld koszoruját feltegyem.

Hogy e jöltevő asszonynak nevét tisztelettel emlegessük, arra a gymnasium és ekklézsia aranykönyvein kívül megtanit minket ama diszes emlékszobor is, mely az ó-tordai temetőben a kegyes jöltevő asszony porai felett őrködik. Ezen emlékszobrot, miként a kegyeletes felirat mutatja, „nemes tordamegye volt alispánja alsó-járai Pápai István hitvesének, kolozsvári Gyulai Zsófiának, a vallás és tanuló intézetek közjavát előmozdító nagylelkű asszonynak hálás tiszteletből emelte az ó-tordai unitaria szent ekklézsia és gymnasium“.

Hitbéli elődeinknek e kegyeletes eljárása, melylyel a nemes tett iránti hódolatukat kimutatták, szolgáljon nekünk buzdításul arra, hogy ez ünnepélyen, midőn a jöltevő asszony emlékezetének felújítása, mint magasztos kötelesség áll előttünk, emeljünk szívünkben és lelkünkben emlékoszlopot, mely a jöltevő szelleméhez méltó legyen és a melynek idő és enyészet ne árthasson.

Gyulai Boldizsár kolozsvári aranymives, tisztességes polgár és buzgó unitárius a 18-ik száz harmadik tizedében lépett házasságra egy ugyancsak kolozsvári unitárius hajadonnal, kinek nevét mély sajnálatomra ki nem nyomozhatám. E házassági frigyét öt gyermekkel áldotta meg a gondviselés. A legidősebb leány Gyulai Anna Ágoston Istvánhoz menvén nőül, anyja lett azon Ágoston fiuknak, kik közül István kolozsvári sz. kir. város királybírája, Márton, kormányzó tanácsos, az unitárius egyháznak hasznos tagjai valának, az egyházi és iskolai ügyek intézésében tevékeny részt vettek.

A másod szülött: Gyulai Zsófia — kinek ezen emléksorok szentelvék — 1740-ben született Kolozsvártt. Ott játszotta boldog gyermekjátékait, ott élte az ifjuság viruló korát, ott az unitárius egyház lelki Sionján nyílt meg az ő lelke az első vallásos és erkölcsi oktatásoknak, ott erősödött meg lelkében vallása iránti szeretete amaz emlékezetes korszakban, midőn a széleskörű ismeretekkel s jeles szellemi tulajdonokkal megáldott püspök Szent-Ábrahám Lombárd Mihály kötöztette az üldözött és sokféleképpen zaklatott unitárius egyház sebeit.

Midőn mint felserdült hajadon értelme világánál kezdé mérlegelni a létező állapotokat, bő alkalma volt meggyőződést szerezni a felől, hogy a vallás, melynek szent ölen született, s melyben értelménél fogva megerősödött, az a vallás a hatalom kezelőinek és a sötétség embereinek szemében igen nagy szálla volt. S midőn látta, hogy felekezetének sorsa folytonos üldöztetés, még nagyobb ragaszkodást érzett lelkében hitéhez, oly ragaszkodást, mely csak szívének utolsó dobbanásával szünt meg.

Megvagyok győződve, hogy jól esnék a mi lelünknek, ha a vallását szerető s annak javáért lelkesülni s áldozni tudó asszonynak arczképe ez ünnepély szerény diszitményei között helyet foglalna, ha a szép lelket visszatükröző nemes arczvonások, a háládatosság ez ünnepének diszét emelhetnék. Sajnálattal kell mondanunk, hogy ez életrajzi vázlat ama kiegészítő részét előteremteni nem állott hatalmunkban. Hagyományos értesülések nyomán azonban bizvást mondhatjuk, hogy a szép lélek szép testben lakozott. Gyulai Zsófia virágzó korában egyike volt Kolozsvár legszebb leányainak. Ifjúkori csinos termete későbbi éveiben teltebbé lett, mi a szép asszonynak csak előnyére vált. Szóval, azon kedves alakok közé tartozott, melyek már az első látásra vonzóknak és megnyerőknek tünnek fel előttünk s ha egyszer láttuk, többé soha sem feledjük a kedves arczvonásokat.

A szép és mivelt Gyulai Zsófia alsó-járai Pápai Istvánnal lépett házasságra 1762 ben huszonkét éves korában. Az egymásnak örök hűséget esküvő ifju házaspár boldog frigyére Fejérvári Sámuel kolozsvári unitárius pap kérte Isten áldását. Esküvő után férjével Tordára költözött át a szép ifju hölgy, hol férjének gyöngéd szeretete s a tordai társas körök részéről nyilvánult szives fogadtatás elég volt arra, hogy új helyzetét rövid idő alatt megkedvelje. Önálló, erős lélekkel lépett az élet útjára, béketűrés, önmagán uralkodás, takarékoság és gondosság, szóval minden oly erény birtokában mutatta bé magát, melyek az életben sikerre vezetnek.

Száz és néhány éve mult annak, hogy a jöltevő, kinek ez alkalommal emlékét felújítjuk, mint önálló egyéniség a családi és társadalmi élet küszöbén megjelent. Talán nem lesz érdektelen, ha az idők ama messzeségébe egy futó pillantást vetünk. Látni fogjuk, mily óriási különbség emelkedik az akkori és mostani idők közé, és hogy mennyire más képet tár elénk a világ ma, mint a minőt mutatott 100 év előtt!

Vannak időszakok, melyekben az emberiség fejlődése rohamosan halad előre. Egy évtized sokszor nagyobb lökést ad az emberiség előhaladásának, mint az előtte letúnt századok. Hazánkban különösen a közelebbi évtizedek valának azok, melyek a társadalom képét egészen megváltoztatták.

Hogy egyebeket elhallgassunk, az a társulási szellem, mely más mivelt nemzeteknél a humanismus érdekében annyi szép, nemes és üdvös intézménynek volt megteremtője, a legújabb idők enyhe

befolyása alatt a Kárpátok bércei között is állandó hazára talált s a hosszas tespedés után hozzánk is eljött a pezsgő életnek országa. Az egyesületi téren, mely nemes irányban mindig és mindenütt üdvösnek bizonyult, a minden szépért, jóért és nemesért lelkesülni tudó magyar hölgyek is állást foglaltak s egyesített erővel, mint jótékonyág angyalai mindenütt ott vannak, hol a haza és emberiség érdekében jót tehetnek. A társulási szellem nemes lángja lobogott fel hazánk lelkes leányainak keblében, midőn a közelmúltban a végett egyesültek, hogy jeles magyar művek megírására pályadíjakat tüzzenek s ez által a magyar nemzeti irodalomnak s a magyar műveltségnek hasznos szolgálatot tegyenek. Szeretetházat, árva-nevelőintézetet, szegényeket és betegeket segélyező jótékony nőegyesületeket alapítanak, hogy a fillérenként egybegyűjtött pénzen a szegény sorsu gyermekek, elhagyatott árvák nevelését elősegítsék, hogy a szegénységnek, az inségnek enyhét nyujtsanak. Ezek s ezekhez hasonló több más jótékony célú egyesületek nyitnak tért s nyujtanak alkalmat mai napság hazánk lelkes leányainak nemes versenyre s lélekemelő áldozatok hozatalára.

Abban a korszakban, melyet különben sok okunk van „régijó idők“-nek nevezni, nem volt ily mozgalmas a nők élete. Gyulai Zsófiának s a korában élt nőknek nem jutott az a szerencse, hogy valamely jótékony célú egyesületnek munkás tagjai lehessenek s magukat szép és nemes tettekben nyilvánosan kitüntethessék. Akkor a nők egyetlen működési tere a családi élet szűk köre volt. De ha nem egyesülhettek is nemes célok kivételére, ha a jótékony-ságot a mostani idők szelleme szerint társulati úton nem gyakorolhatták is a régi magyar nők, közülök igen sokan megtették csendes házi körükben külön-külön önerejükön a magukét. Jót műveltek a haza és emberiség érdekében, áldozatot vittek a vallás és nevelés oltárára, segélyt nyujtottak a szűkölködőknek s letörölték enyhületes kezekkel az árvák könyeit. Ilyenek bizonyára számosan valának a magyar nők között s ezek egyike volt az áldott emlékeztető jóltevő nő is, kinek most innepet szentelünk. És így, múltban és jelenben tett rövid szemlélődésünk végeredménye egyéb nem lehet, mint örömmel tennünk vallomást arról, hogy nemzetünk régebben élt s mostan élő lelkes leányai egyaránt érdemesek arra, hogy róluk a német nemzet nagy költőjével így szóljunk: „Tiszteljétek a nőket!”

Gyulai Zsófiának férje alsó-járai Pápai István, birtokos, az akkoriban nagyobb kiterjedésű Pápai család egyik jeles tagja, egy-

házi és politikai téren egyaránt hasznos ember volt. Egyike vala ő egyházi főtanácsunk legmunkásabb tagjainak. Jött, ment, tett és fáradozott szent vallásunk és iskoláink érdekében, miről az egyházi főtanács jegyzőkönyvei eléggé tanuskodnak. II. József császár mindjárt uralkodása kezdetén kibocsátotta ugyan türelmi parancsát, minek következtében a hazánkban élő protestans felekezetek sorsa jobbra fordult. Hanem azért az unitáriusok, kikre az üldöztetés legnagyobb mértéke sulyosodott, azután is sokat szenvedtek. Egyik sérelem a másikat érte. Az 1783-ban tartott Főtanács két consistort küldött fel Bécsbe a cancellariához, kik ottan az unitáriusok sérelmeinek orvoslásáért esedeznének. E küldöttségnek egyik tagja Pápai István volt. Az 1779-ik évi főtanácson tordai közép-tanodánk felügyelő gondnokául választatván, tizenegy év alatt iskolánknak sok hasznos szolgálatot tett. A 18-ik század 80-as éveiben mint nemes Tordamegye derék alispánja szolgálta hazáját. E téren is elismerést, közbecsülést és tiszteletet vivott ki magának. Házánál pedig szorgalmatos és takarékos gazda volt. Huszonnyolcz év alatt, melyeket boldog házasságban töltött, tisztességes vagyont szerzett, miben néjének is sok érdeme volt. A háztartás és családi ügyek intézése férj és nő gondosságát egyaránt igénybe veszi. Mindkettőnek egy közös czélra irányzott törekvése biztosítja a család jóllétét és boldogságát. Itt a családi tűzhelynél ajánlkozik legnagyobb tere a ház asszonyának arra, hogy munkásságát, szorgalmát és ügyességét, egy szóval talentumát gyümölcsöztesse. Gyulai Zsófiában a gazdasszonyi tér hálás mivelőre talált, az ő házában szigoru rend és tisztaság, takarékoság és egyszerűség honolt. A kényelmet nem tagadta meg magától, de a fényűzést, melynek híu követője az elszegényedés, nemcsak maga nem követte, hanem másoknál is kázhozhatta.

Férje Pápai István 1790-ben elhalálozván, a híu és szerető nő a szó szoros értelmében egyedül maradt. A legszentebb és legédeesebb érzést, mi egy női kebelt boldoggá tehet, az anyai szeretet boldogító érzését nem izlelheté. A legdrágább kincscsel — gyermekkel — és legszebb kötelességgel — gyermekneveléssel — nem ajándékozta meg őt az isteni gondviselés. Annál mélyebb volt a fájdalom, mely szeretett férje halálával szívére nehezedett. De vigasztalást talált gyászszal látogatott lelke a vallásban, a jótéteményben és a munkában. A szép vagyont, melyet férjével együtt szerzett, özvegysége idején is folyvást gyarapította. Isten megáldá igyekezetét, mert nem ásta el kincseit — miként a fukar teszi — hanem szűköldődő embertársai s a közjó felsegállítására fordította.

Az a vallásos érzelem, mely gyermek és ifju évei alatt lelkében megfogamzott s mély gyökeret vert, egész életét s minden cselekedetét átlengi. Mig a kolozsvári unitária ekkleziához a gyermek és ifju kor legédesebb emlékei által érezte magát füződni, a tordainak hatvanhat éven át buzgó hive s nemeslelkü pártfogója volt. Szívében szeretet lakozott az Urnak háza iránt, minek több alkalommal tanujelét adta. Az ur asztalára még életében ajándékozott egy himzéssel kivarrott és arany szegélylyel körített felső terítőt. Ekkleziának ez egyetlen felső terítője ma is ékességeül szolgál ünnepeinken a szeretet asztalának. Ugyanakkor egy megaranyozott ezüst poharat és tányért is adományozott urvacsora vételhez betegek számára. Szokása volt ünnepnapokon az egyházi személyeknek u. m. papnak és kántornak pénzbeli ajándékot küldeni. A belső emberek fizetésének javítását szíven hordozá s ebbeli jó indulatát valósitotta is végrendeletében egy alapítvánnyal, mely ma is fenn áll. Egy szóval az istenes dolgokra nagy gondja volt.

A röbbiek felett magasan kiemelkedő szép jellemvonása: valása iránti szeretete. Nála ez érzelem nemcsak az ur hajlékának gyakori látogatásában nyilatkozott, nem oly érzés volt ez, mint a melynek kifolyása: bigottság, kegyes óhajtások és pusztá áhitatoskodás, hanem hitből és meggyőződésből, szívből és lélekből merített mély érzelem, mely örök időkre fenn maradó nemes tettekben dicőitette meg magát.

1825-ben május 30-án midőn még jó egészségnek örvendett, tanukat hivatván házához, végrendelezési szándékát e szavakban nyilatkozatá ki: „Most, a mig még jó istenem kegyelmességéből, tiszta, józan és ép elmével vagyok és testemre nézve is, a számos esztendőök lefolyása után türhető állapotban érzem magamat; mivel a szent ur isten magzatokkal nem örvendeztetett meg, a kikben halálom után is élt volna emlékezetem, de szorgalmas igyekezetem után ő szent felsége megajándékozott világi jókkal, melyekkel valamint életemben is sokakon segitettem; ugy elenyészésem után is azokat a mások boldogítására kívánom szentelni, állhatatosan meghatároztam magamban, hogy elmaradandó javaimra nézve utolsó rendelést tegyek s ezen utolsó rendelésemet örök emlékezetül írásba foglaltassam“. Szép szavak, melyek meg érdemlik, hogy itt felemlitessenek.

A végrendelet első pontjában eltemettetéséről hagyakozik.

Lelkére köti az ekklezsia és gymnasium előljáróinak, hogy eltemtetését tisztességesen, de minden külső pompa és fény nélkül vitesse végbe. Két kolozsvári unitárius tanárnak, kik fölötte halotti beszédeket tartandottak, személyenként 50—50 ezüst forintot rendelt. Végtisztessége alkalmára a tordai belső emberek és deákok számára szintén tisztességes honorariumról gondoskodott. A végrendelet többi pontjaiban az ó-tordai unitaria ekklának és gymnasiumnak belső és külső birtokokat hagyományozott oly formán, hogy azok az ő halála után eladatván, a begyülemző pénz az ekkla és gymnasium között két egyenlő részre osztassék. Az elárverezett javakból begyült összesen 12,296 frt. és 99 kr. Ebből 6148 frt 49 $\frac{1}{2}$ kr. az ekklának, ugyanannyi a gymnasiumnak jutott. Ezekon kívül a kolozsvári unitaria ekkleziának egy ezer, és a collegiumnak szintén egy ezer ezüst forintot hagyományozott. És így az összes hagyaték, melylyel a nemeskeblű jöltevő asszony egyházi és iskolai czélokra járult: 14,296 frtot és 99 krt tett. Említésre méltó még azon diszes és értékes arany szegélylyel körített bársony-kathedratakará is, mely a jöltevő asszony végtisztességére vásároltatván, ekkleziánknak ajándékozottatott.

Végrendeletében különös gondja volt a szegény sorsu jó tanuú ifjakra. Ezek voltak gyöngéd figyelmének s gondoskodásának tárgyai addig is míg élt, mintha saját gyermekei lettek volna. Gyertyával, tűzifával, élelemmel és ruházattal segítette az iskola szegénysorsu s jó igyekezetű növendékeit. Az ő házában az éhező tanuló kenyeret, a beteg gyógyszerert és gyöngéd ápolást s benne valamenynyien egy kifogyhatatlan jóságú anyát találtak. Egy szóval Gyulai Zsófia tordai iskolánknak édes anyja volt.

Testvéreiről s rokonairól szintén megemlékezett s azok számára szép összeget hagyományozott. Sőt még cselédeiről sem feledkezett meg.

Hadd foglaljon helyet itt még a végrendelet utolsó pontja, mely eképen hangzik: „Testamenti executoroknak kinevezem Gálfi József, Veres István, Veres József és Gál Sámuel urakat, kik kötelesek legyenek mihelyt szemeimet behunyom, elsőben is pinczém-ben találtató boraimat, azután tüstént nagyobb és kisebb faedényeim, házi külső és belső portékáimat tiszt. Barabás Dávid urannak felvigyázása alatt conscribáltatni, bátorságba helyezni oly serényen, hogy valami elragadozásnak se helyet, se időt ne engedjenek. Tisztességes eltakarittatásom után tegyenek mindent pénzzé s az ezek-

ből begyűlt summából hagyok a házi szegények számára 500 frtot, hogy annak interessét az ekkla előljárói soha semmi szín alatt más végre ne fordítsák.

E végrendelethez nem kell commentár, létrehozójának jóságos szivéről és művelt lelkületéről tesz tanubizonyságot.

Annak a kegyeletes megemlékezésnek, melyet Gyulai Zsófia szelleme iránt ez ünnepélyes alkalommal lelkünkben éreztünk, becséből — gondolatom szerint — mit sem von le az, ha itt, ez életrajzi vázlatok keretében megemlékezünk egy szegény asszonyról is, ki Gyulai Zsófiának meghitt nőcseléde volt. A jóltevő asszonynak házában növekedett e nő s onnan kelt szárnyaira, hogy családot alkosson, magával vivén a családi erényeket, melyek urnője házában lelkébe vésve maradtak. A hűséges szolgálóleány a keresztényi jó indulatnak és szeretetnek közelében élt, melyet szeretve tisztelt asszonya különösen a templom és iskola iránt táplált lelkében. Az urnő áldozatkészsége maradandó benyomást hagyott a szolgáló leány lelkében. Egész életében lelki szemei előtt lebegett a nemes cselekedet, melynek egykor tanuja vala. A tisztelet és szeretetteljes ragaszkodás, melyet pártfogó asszonya iránt érzett s a nemes példa követésének vágya lelkében azon gondolatot keltették, hogy tehetsége szerint valaha ő is áldozatot tegyen szeretett egyházának. A gondolat tetté érlelődött. Az egyszerű polgárasszony, halála előtt kevéssel egy telken levő két lakóházát tordai ekkleziánknak hagyományozta. Ez az asszony Fülep Sándorné született Törös Juliánna volt. Meghalt 1874-ben aug. 28-án. Egyházközségünk érdemes lelkészének távollétében e sorok írója tartott rövid halotti imát a buzgó asszony koporsója felett. Fel van jegyezve e jóságos cselekedet egyházunk aranykönyvében, de érdemes, hogy itt is felemlítsük szép tettét a jószívű asszonynak, ki egykori kegyes pártfogó asszonyának emlékét azzal tisztelte meg valódilag, hogy annak nemes példáját az áldozatkészség gyakorlásában követte.

Mielőtt e sorokat béfejeznők, vessünk még egy futó pillantást Gyulai Zsófia életének azon szakára, melyet az élet alkonyának nevezünk. Szeretett férjének elhalálása után 38 évet élt özvegy-ségben. S hogy a magára hagyatottság emez évei reá nézve nem folytak le örömtelenül, leginkább munkás és jótékony életének köszönhető. Egyik nőtestvérét, Gyulai Klárát, ki férjétől szegényül maradt el, magához vette. Szivjóságot s gyöngéd testvéri szeretetet tanusított balsors üldözte nővére iránt s végrendeletében is gondoskodott róla, hogy a mig él, szükségét ne szenvedjen.

Vannak asszonyok, kik gyermektelenségöket a közönyösség fá-sultságával hordozzák, míg mások nem bírják elaltatni szivökben a titkos sovárgást magzatok után, s a meghiusult remények és teljesületlen vágyak fölötti bánatot azzal enyhítik, hogy szivökben helyet adnak a mások gyermekeinek. Ez utóbbiak sorába tartozott Gyulai Zsófia. A fájdalom el nem titkolható hangján mondja végrendelete bevezetésében: „Isten nem örvendeztetett meg magzatokkal”. Soha sem érzett édesebb örömet, mint midőn a gyermekeket, az ő kis kedvenceit maga köré gyűjtheté. Egyik tágasabb szobája gyakran megtelt a szomszédok és jó ismerősök gyermekeivel. Ő maga hivatta össze a kicsinyeket s azoknak ártatlan multságait, mik többnyire szini előadásokból s más szelidebb menetű játékokból állottak, gyönyörrel nézte végig. Ilyenkor aztán nem egyszer történt, hogy szemeibe könnyek lopództak.

Ha az ember az emberek társaságában él, nem maradhat érintetlen azon eszmék és mozgalmak hatásától, melyek egy nemzet vagy társadalom köreiből időszakonként fölmerülnek. Gyulai Zsófia mint mivelte nő, ismerte korát s habár — a mi különben igen természetes, csak távoli szemlélője lehetett az eseményeknek, melyek 88 éves életének lefolyása alatt hazánkban lezajlottak, azoknak mégis hatása volt lelkületére. Nemzetének fájdalmában és örömeiben, bánjában és jó kedvében, lehangoltságában és lelkesedésében egyaránt osztozott.

Mária Theresia királyné kitüntetései nemzetünk nagyjait oly szendergésbe ringatták, melyből csak a II. József erőszakos, nemzetiségi érdekeinkkel homlokegyenest ellenkező újításai birták felrázni. A trónról intézett nyomás fölébreszté a nemzetet. Beköszöntött az újítások korszaka, melyet hazánk minden fia és leánya lelkesedéssel üdvözölt. A hosszas tetszhalált mozgalmas élet váltotta fel. Az ébredő irodalom életre hívta nemzeti nyelvünket s nem sokára sok minden egyébbel együtt a nevelésügy reformjának égető kérdése is előtérbe nyomult. Nemes keblű honfiak és honleányok páratlan lelkesültséggel járultak a haza szebb és boldogabb jövőjének megállapításához. A honfiui és honleányi lelkesedés Gyulai Zsófia lelkéhez is elhatolt s nem kevéssé buzdítá őt arra, hogy a nevelés oltárára áldozatot tegyen. És a mely időszakban a legnagyobb magyar — gróf Széchenyi István — magasztos példaadására áldozatkész hazafiak és honleányok a magyar tudományos akadémiának alapját letették, ugyanazon időszakban mondotta toll alá a kor intő

szavát megértő Gyulai Zsófia végrendeletét, melyben a szegény sor-su ifjakat édes gyermekeivé fogadta s vallásfelekezetének adományokkal teljes jobb kezét a szeretet nemes érzetével nyújtotta.

1828-ban febr. 5-én délutáni 1 és 2 óra között 88 éves korában végezte be munkás és jótékony életét.

Ép és egészséges testtel levén megáldva, utolsó napjaiban sem volt huzamos ideig fekvő beteg. Egy gyenge láz után bekövetkezett csendes elalvással szállott át az örökkévalóságra, mint a lehányatoló nyári nap, mely hanyatlása után is boldogító sugarakat lövell vissza maga után.

Az egyetlen életben levő testvérrel Gyulai Klárával osztozónak fájdalomban az elköltözöttnek unokaöcscsei: Ágoston István, Márton és Károly. Résztvevőleg értesültek a jóltévő asszony haláláról a kolozsvári és tordai unitária ekklezsiák és iskolák, számos tisztviselők és jó barátok, és méltán gyászolták őt a házi titkos szegények. Temetése 1828-ban febr. 8-án ment végbe. Aranyos-rákosi Székely Sándor, akkor ó-tordai unitárius pap, később püspök, tartott fölötte halotti beszédet. Ugyanazon évi mart. 23-án végrendeletében kifejezett óhajtaása szerint, végtisztességére az ó-tordai unitárius templomban gyász isteni tisztelet tartatott, mely alkalommal Fúzi János és Sylvester György, kolozsvári unitárius tanárok tartottak emlékbeszédeket.

És most miután — a mennyiben kevés adattal rendelkezve — a feledhetetlen jóltevíő életével némileg megismerkedünk, vegyünk búcsut mi is az ő szellemétől s a háládatosság legszentebb érzetével mondjunk áldást poraira annak, ki a szent dolgok pártolásában szerzett magának hervadhatatlan érdemeket. Tanuljuk meg az ő nemes példaadásából, hogy egyházunkat és iskoláinkat, mint legdrágább kincseinket, szeretnünk és minden áron fentartanunk szent és elengedhetetlen kötelességünk.

Gyulai Zsófiának porai a föld porával összevegyülhetnek, az idő vaskeze letörölheti ama föliratot, melyet az emberi kegyelet emléksobrára vésetett, de emlékezete soha el nem homályosul az unitárius hitfelekezet fiainak és leányainak szívében. — De méltóvátette ő magát a nemzet elismerésére is. „Népeknek, nemzetek kisebb nagyobb csoportjainak miveltségi állapotát sok mindenféle intézmények és jelenségek tanusítják, de semmi oly biztosan meg nem határozza valamely nép fejlettségi fokát, mint az az áldozatkészség, mellyel a humán és culturalis célok megvalósításában, előmozdításában

búzgolkodik" — mondja egy író — s állításában sok igazság rejlik. Nemzetünk miveltségének emez ismertető jelét sok nemesjellemű honfi és honleány áldozatkészségének lehet köszönni. Ezek között méltó helyet foglal el Gyulai Zsófia is. Midőn a templomot és iskolát pártfogolta, az erkölcsi jobbulás és az értelmi felvilágosodás nagyszerű épületeinek fölépítésére nyújtott, habár parányi mértékben is, segédkezeket. Igaz, hogy közvetlen felekezetének tett áldozatot, de hiszen a kik az egyházat és annak iskoláit segélyezték, azok egyszeresmind a nemzet culturalis érdekeinek tettek hasznos szolgálatot.

Feledhetetlen Eötvösünk mondja: „Vannak asszonyok, kiket mintegy vigasztalásnak teremtett az Isten, — e világ bajai közé — mintegy áldásul, hogy boldogítsanak“. Mi pedig az igazságnak hódolunk, midőn azt mondjuk: hogy ilyen asszony volt Gyulai Zsófia.

AZ ÉV UTOLSÓ ESTÉJÉN.

JMA: PERZSI JÓZSEFTŐL.

Örök létü Isten, mennybeli jó atyánk! Már már hanyatlik, és sirja felé közeleg ismét egy esztendő rövid életünkéből, s mi egy nagy lépéssel közelebb jutottunk az élet véghatárához. Így múltunk el minden mi napjaink, rendre megemésztyük a mi esztendeinket, mint a beszédet. Lassan haladunk a fejlődés útján, s mielőtt feljuthatnánk a tökéletesség szent hegyére, melyről beláthatnók a te dicsőségédnek egész birodalmát már e földről, napjaink és esztendeink egyre fogynak, erőnk hanyatlik, s újra nem éled.

Megilletődve, szívben lélekben megindulva, állunk meg előtted ez innepélyes pillanatban, örök Isten, kinek esztendők nincsenek létedben. A te lételednek nincs kezdete és vége. Voltál, még mielőtt formáltatnék a föld, s lészesz még akkor is, mikor e föld összeolvad, az egek nagy csikorgással összeomlanak, nap, hold és csillagok nehéz gyászba öltöznek, s az élet zaját néma csend váltja fel. Léted feljül van időn, enyészeten. Ezer esztendő előtted mint a tegnapi nap, mely elmúlt, és az éjszakának negyed része. Mi pedig csak jövevények vagyunk te előtted, a mint fejenként a mi atyáink is. A mi életünk olyan, mint az árnyék, melyben állandóság nincsen, mint a hulló csillagok az égen, mint hervadó virág a réten, mint alig pislogó mécs az éjben, mint a rohanó folyam hullámai, mint elhaló szó a hegyek között, mint eltikkadt szél a